

Jegyzetek

1. Carl E. Schorske: THE IDEA OF THE CITY IN EUROPEAN THOUGHT: VOLTAIRE TO SPENGLER. = UÓ: THINKING WITH HISTORY. EXPLORATIONS IN THE PASSAGE TO MODERNISM. Princeton, 1998. 37–55., különösen: 37–44. A könyvfejezet világhálón található változatát használtam.
2. Louis Wirth: AZ URBANIZMUS MINT ÉLETMÓD. = Szelényi Iván (vál.): VÁROSSZOCIOLÓGIA. Közgazdasági és Jogi, 1973. 41–63.
3. Meggyesi Tamás: A 20. SZÁZAD URBANISZTIKÁJÁNAK ÚTVESZTŐI. Terc, 2005. 15.
4. Rohonyi Zoltán: A ROMANTIKUS KORSZAKKÜSZÖB. Janus/Osiris, 2001. 115.
5. Uo. 134.
6. Labádi Gergely: A MAGYAR EPISZTOLA A FELVILÁGOSODÁS KORÁBAN. L'Harmattan, 2008. 19–63., 83–104. A fenti bekezdés összefoglalása Labádi kiváló könyvén alapszik.
7. Berzsenyi Dániel: ÉSZREVÉTELEK KÖLCSEY RECENSZIÓJÁRA. = BERZSENYI DÁNIEL ÖSSZES MŰVEI. Szépirodalmi, 1978. 213. („...nem is poétai szépségeket akartam én azokban [ti. az episztolákban] mondogatni, hanem hasznos igazságokat.”)
8. Sziklay László: BERZSENYI DÁNIEL EPISZTOLÁJA VITKOVICS MIHÁLYHOZ. Irodalomtörténeti Közlemények, 1969/5. 591.
9. Vörös Imre: TERMÉSZETSEZMLÉLET A FELVILÁGOSODÁS KORI MAGYAR IRODALOMBAN. Akadémiai, 1991. 122–138.
10. Berzsenyi Dániel levele Helmecezi Mihálynak, 1814. december 15. = BERZSENYI DÁNIEL ÖSSZES MŰVEI. Szépirodalmi, 1978. 464.
11. Berzsenyi nevezetes első pesti útjáról néhány éve Vaderna Gábor írt szellemes tanulmányt: EGY CSÓK ÉS MÁS SEMMI (BERZSENYI DÁNIEL 1810-ESI PESTI KIRÁNDULÁSA). *Holmi*, 2004/10. 1217–1228. Mint írja, pesti íróismerősei Berzsenyit civilizálatlannak találták. Ebbe az életrajzi keretbe helyezve az 1815-ös episztolát e civilizálatlanságtapasztalat meghaladására tett kísérletnek tekinthetjük a költő részéről.
12. Szécsényi Endre: TÁRSIASSÁG ÉS TEKINTÉLY. ESZTÉTIKAI POLITIKA A 18. SZÁZADI ANGLIÁBAN. Osiris, 2002. 17–21.
13. ELSŐ FOLYÓIRATUNK: URÁNIA. Szerk. Szilágyi Márton. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1999. 14.
14. Kontler László: AZ ÁLLAM REJTELMEI. BRIT KONZERVATIVIZMUS ÉS A POLITIKAI KORA ÚJKORI NYELVEI. Atlantisz, 1997. 188.
15. A német populárfilozófia és Berzsenyi kapcsolatáról lásd: Fórizs Gergely: „ÁLPESZKEN ÁLPESZK EMELKEDNEK”. A KÉPZÉS ESZMÉNYE BERZSENYI ELMÉLETI SZÖVEGEIBEN. Universitas, 2009. Különösen a könyv 3. fejezetét: 38–71.
16. DAVID HUME ÖSSZES ESSZÉI II. Atlantisz, 1994. 29–41.
17. Uo. 32.
18. A csinosodás politikai nyelvéről röviden: Takáts József: MODERN MAGYAR POLITIKAI ESZMETÖRTÉNET. Osiris, 2007. 19. k.
19. Labádi: i. m. 44., illetve 87. Az első idézet Kis János 1833-as fordítása, a második Labádié.
20. Bécsy Ágnes: MAGÁNY ÉS KÖZÖSSÉG. BERZSENYI 1808-AS PÁLYAFORDULATÁNAK ÉRTELMEZÉSÉHEZ. = Kulin Ferenc, Margócsy István (szerk.): KLASSZIKA ÉS ROMANTIKA KÖZÖTT. Szépirodalmi, 1990. 186–206., különösen: 200.
21. Erről összegzően: Fórizs: i. m. 72.

Garaczi László

NÉMA HAL

Nem látom, csak érzem lent az öböl tompán mozgó víztömegét, éjfél van, nem enyhül a hőség, reszelnek a kabócák, és felhallatszik az étteremből a zene, alszik bent a család, elfáradtak a hosszú úton, gyanútlanok, nem történhet baj, vigyázok rájuk, az órán két villogó zöld pont a számok közt, és ott a hely szemben a korzón, ahol néhány órája

álltam, feleségem az étteremből nézte, hogy mit művelek, azóta se mert rákérdezni, pedig nincs titok, nincs semmi hátul vagy belül, kilengő súly, ami megkondulna, ami felborítaná a kényes egyensúlyt,

egyszer régen mellém úszott egy angolnyszerű lány, ivott a boromból, éreztem az üvegen az ajka melegét, mintha máris csókolóztunk volna, a bőre fényes volt és sötét, lényegtelen apróságokat tudtam meg róla, hogy többször járt ezen a szigeten, és egy toválás van a vállán, de hogy hol született, hova járt iskolába, mit dolgozik, ha dolgozik egyáltalán, kik a barátai, erről nem tudtam meg semmit, összefutottunk az utcán vagy egy buliban, együtt töltöttük az éjszakát, de a reggelt nem várta meg, elkígyózott a hajnal sekély vizében, lefeküdtünk, de nem érdekelttem őt, néztem, ahogy örömet szerez magának, nem tudtam, mit tesz vagy mond a következő pillanatban, ezt a sodró szeszélyt minden erőfeszítés nélkül működtette, áradt belőle a kiszámíthatatlanság, a furcsa dolgokat természetesnek találta, észre se vette, a közönséges dolgokon meglepődött, a várakozás napjai mindig újabb véletlen találkozásra torkolltak, egész addig, míg egyszer végleg eltűnt, nem láttam többé, jártam az utcákat, kérdezősködtem, senki nem tudta, merre úszkál, egy idő után beletörődtem, hogy vége, nem is szakítottunk, mert nem is jártunk,

új barátnőm lett, aztán egy másik, majd megismertem ezt a pici, szőke naphalat, a feleségemet, nyári diákmunkát végzett a fürdőben mint kabinos, bent maradtunk zárás után, gömbölyű, sárga hal a forró vízben, reggel azt mondta, hiányoztam neki, míg aludt, gyerekeink születtek, ők is aprók és fényesek, mint két ficánkoló csikóhal, akkor már nem jártam bulikba, és nem gondoltam a régi lányokra, kivéve az angolnát, fogalmam sem volt, mi van vele, de kialakult ez a szokásom, hogy néha képzeletben eltöltök vele egy kis időt, mint egy titkos szeretővel, felidézem a síkos, fekete bőrét, egy villanást, a vállán a három kék pöttyöt, valamiért úgy hívott, hogy lemming, első este adta ezt a nevet, olyan vagy, mint egy lemming,

legtöbbször elalváskor vagy ébredéskor jutott eszembe, de a takarítás és a mosogatás is jó alkalmat jelentett, úgy állítottam be a lejátszómat, hogy a mosogatás vége felé, a poharaknál jöjjön a *mi* számunk, a *mi* közös dalunk, ami nem is létezett még akkor, mikor ismertem őt, arra gondoltam, megpróbálom kideríteni a címét, és elküldöm neki, hogy legalább tudjon róla, de ezt a határt nem léptem át, nyilván nem is emlékszik rám, nem tudja, ki vagyok, elfelejtette, hogy lemmingnek hívott,

boldog, kiegyensúlyozott házasságban éltem, ahogy mondani szokás, azzal áltattam magam, hogy ez a kis titok csak erősebbé tesz, de aztán már lejátszóm kijelzőjében is ráismertem szeme zöldjére, elég volt látnom egy hozzá hasonlóan magas és fekete lányt, és a gyomrom összerándult, ágyéka illata támadásra készen élt az érzékeimben, vagy mondjuk beszélgettem az én kis naphalammal, de ezzel párhuzamosan egy másik beszélgetést is folytattam az angolnával, vagy a munkahelyemen beszámoltam a féléves mutatókról, számok és grafikonok sorakoztak a képernyőn, de közben egy félhomályos szobában, nyitott ablaknál szeretkeztem a régi szeretőmmel, az ablakon tavaszi hársfa-illat áradt be, nem tudtam, mit tennék, ha felhívna, ha erre gondoltam, csak jobban szerettem a feleségemet, jobban kívántam, az iránta érzett szerelmem megtelt gyöngédséggel és szorongással,

első alkalommal késő este értünk a tengerhez, nem találtunk szállást, a gyerekek nyűgösködtek, az egyik hotelban azt javasolták, hogy menjünk át a szigetre, ott még vannak kiadó szobák, nem tudtam megakadályozni, hogy beálljunk a kompra váró autók közé, pedig az elejétől fogva attól félttem, hogy az ő szigetén kötünk ki, aminek a neve bennem összeforrt vele, de aztán egész jól sikerült a nyaralás, következő évben egyenesen ide jöttünk, ebbe a szállodába, az öböl déli oldalán, azóta mindig itt nyaralunk, szobánk az óvárosra és a tengerre néz, altatás után szeretünk kiülni ide az erkélyre egy üveg borral,

ma délután fél hatkor érkeztünk a kikötő előtt kígyózó kocsisorhoz, de nem kellett sokat várni, sós szél fúj a kompon, húsz perc alatt átértünk a szigetre, aztán az út a kősvatagon, majd a fenyőerdőn át, és már meg is érkeztünk a szállodába, még erősen sütött a nap, de a medencéhez vagy a tengerhez lemenni már nem volt értelme, kipakoltunk, és elindultunk a ciprusfák és babérbokrok között az óvárosba, macska osont az ősi köveken, egy régi szentély fényes oszlopai, mintha ilyennek épült volna, semmi nem tört össze, nem morzsolódott le, nem hiányzott, érintetlen volt, egész, teljes, kerek, egy tökéletes rom,

elsétáltunk a hős szobra előtt, fenyőtobozszerű gránátot hajított a mólón sétáló turisták felé, beültünk az egyik parti étterem teraszára, megrendeltük az ételt, néztük a parton sétáló holland és német turistákat, a népi ruhás, kosarakat cipelő néniket, a mozdulatlan árboцерdőt, a távoli vitorlások fehér és kék háromszögeit, puhuló gyümölcsként hullt ránk az alkony, kő gurult a hegyről, elakadt egy bokorban, valahol harmonika szólt, ittam egy korty bort, újra fölnéztem, és hirtelen egy iszonyatos szúrást éreztem a tarkómban,

lehunytam a szemem, mert a szemem nem akarta látni, amit látott, nem akarta továbbítani a képet az agyamnak, miközben az agyam kép nélkül is tudta, a vízben ringatózó hajók kotyogásának hangnemváltásából, hogy mi közeledik a fényesre kopott köveken, rövid, fehér szoknyában, kék felsőben, napszemüvegben, fonott táskával a vállán, próbáltam fegyelmelni az arcom, de az arcomra nehezedő súly még jobban megijesztett, tudtam, hogy mindjárt felkiáltok, hogy ott egy ismerős, aztán állunk egymással szemben a köveken, amiken valaha római katonák masíroztak, a lemenő nap sárga fényének és a vízből tükröződő kék súrlófénynek az ütközéspontján, és tudjuk, hogy egy ritkaságában meglepő, de hitelesen komponált jelenetet kell produkálnunk, régi ismerősök összefutnak a korzón,

a pálmafák közt madár rikolt, a szám szavakat kerekít, a testem pózokat próbál, ő pedig le fogja venni a napszemüvegét, a szeme csillog, mondok valamit, de mintha kavicsokat tartanék a számban, elhallgatunk, csak állunk a mozdulatlan tűzvészben, és félek, hogy mindjárt egymásnak esünk, mindenki szeme láttára, meg kell tartanunk a közömbös csevegés látszatát, a joviális mosolyt, a laza tartást, e hamis felszínt kell a világ elé tárni, mert a világ ezt követeli, a szavainkban viszont feladjuk az alakoskodást, felmondjuk a paktumot, szétválnak látványra és szóra, lemondunk a testünkéről, prédául vetjük oda a többieknek, de magunkhoz ragadjuk a szót, és elmondom neki, ha nem is azt, hogy mindennap gondolok rá, de hogy álmodtam róla az éjszaka,

álmomban egy peronon álltam, az emberek a sínek közt vertek tanyát, napok óta nem indult vonat, odajött hozzám egy lány, hosszú haja az arcába lógott, rádiót emelt a magasba, de nem hallatszott semmi a zajtól, fülünket odatapasztottuk a hangszóróhoz, arca az arcomhoz ért, a testembe maró vágy juttatta eszembe a feleségemet, a naphalat, hogy ő is biztos a várost járja, és idegenekkel ismerkedik, mint én ezzel a lánnyal, aki szoknyában, mezítláb áll előttem, haját a füle mögé tűri, és csak ekkor ismerem fel,

nem lehet tovább fenntartani a hasadtságot, elviselhetetlenné válik az álszent vigyorgás és a szavak kontrasztja, túl hosszúra nyúlik a találkozás, túl régóta állok itt motyogva és gesztikulálva, be kell fejeznem, búcsúzóul megérintjük egymást, bőröm felismeri a bőrét, lemmingbőröm az angolnabőrét, ujjongva emlékeznek a sejtek, ezt még kibírom, aztán elválunk, a szigetcsúcs felé sétál, nem néz vissza, és hirtelen meghallom, hogy őrzöngve rázza a fákat a zümmögés,

a megcsillanó fülbevaló keltette föl a gyanakvásom, soha nem hordott fülbevalót, rámeredtem a jelenésre, és lassan felfogtam, hogy nem ő, tévedtem, hasonlít rá, magas, vékony, barna, de nem ő az, megcsaltak az érzékeim, egy idegen lány, és mikor ez bizonyossá vált, meg kellett volna könnyebbülnöm, de én sokkos állapotban ültem tovább a széken, azt suttogtam a naphalnak, hogy mindjárt jövök, és kimentem a vízhez, a lány, akivel összetévesztettem az angolnát, közben eltűnt, cseppfolyóssá vált, felszívódott a tömegben, ekkor jött el az a bizonyos törékeny pillanat, fény és hő hirtelen cserebomlása, kilúgozódott az ég, és mielőtt az öböl árnyékba borult volna, még egyszer felragyogott a nap, megvilágította a tüskés növényeket a parton, a hegyük piros volt, a tövük fekete, mint az alvadt vér, és arra gondoltam, csavarokat kellene az időbe szerelni, hogy minden így maradjon,

egy fiú és egy lány állt lent a víznél a kövek közt, tíz-tizenkét évesek lehettek, a fiú le-támasztotta a horgászbót, és a horgot próbálta kitépni egy hal szájából, a hal teste ezüstös volt, hasa fehér, úszói kékek, vergődött a fiú kezében, és úgy csücsörített, mint-ha kínjában csókra nyújtaná az ajkát, egy másik horog is látszott oldalt a szájában egy rövid darab damillal, egy korábbi akasztás emléke, akkor sikerült megmenekülnie, most viszont mélyen benyelte a horgot, a fiú a kopoltyúba kapaszkodva rángatta a damil végét, megérezte, hogy nézem, felpillantott és rám nevetett, aztán csuklójára tekerte a damilt, és tiszta erőből, ütemesen rángatta, mintha az egész halat ki kellene fordítania, mint egy kesztyűt, a hal rázkódott, és nyálkás vér csorgott a száján és a kopoltyúján, a horog valami keményebbe és erősebbe akadt, mint az élő hús, a hal nagyra tátotta a száját, mintha ordítani akarna, de se a horog, se a kiáltás nem jött ki a torkán, a fiú húga befogta a fülét, mert hallotta a néma sikolyt, de közben ő sem tudta levenni a szemét a halról,

nem emlékszem, hogy jutottam vissza az étterembe, avokádósalátát ettem, egy darázs körözött fölöttünk, újra és újra támadásba lendült, mintha rést keresne, később füge-pálinkát ittam, a poharamra jégkockák voltak gravírozva, még arra is képes voltam, hogy azt mondjam viccelődve a gyerekeknek, hogy látjátok, ebbe már nem is kell jeget tenni, egy megtekeredett, fekete gyufaszálat bámultam a hamutartóban, vacsora után a vakolatlan házak közti lépcsős síkátorokban sétáltunk, hűlni kezdtek a kövek, de még mindig forróbbak voltak, mint a levegő, fagyaltot vettünk a bajuszos bácsinál, aki em-

lékezett ránk tavalyról, és bemutatta a szokásos trükkjeit, a gyerekek nevettek, viháncoltak, mint két kis ebihal, összeveszték, kibékültek, a városfal mellvédjénél álltunk, néztük a vizet, szőke naphalammal jól állt a fekete háttér, hazafelé a benzinkútnál vettem egy üveg bort, lefektettük az ivadékokat, megvártam, míg mindenki elalszik, és kiültem ide az erkélyre,

már csak egy-két éjszakai bár tart nyitva, szemben a megvilágított torony hosszúkás ablakokkal, az árbocok tetején piros jelzőfények, érzem a tompán mozgó víztömeget odalent, mindenki közös szomjúságát, egy éve vagy tíz éve vagy negyven éve, a sorok mára visszarendeződtek, eltűntek az apró repedések, hibák, mint egy omlás távolodó robaja, forró vagyok, néma és csordultig telt, átcsúszom rézsút egy közömbös térbe, nem hallom a víz hívását, a víz sziréndalát, emberek állnak majd a kompon, minden ugyanúgy lesz, ugyanaz a matróz napszemüvegben a kormánykeréknél, csontból és bőrből faragott arc, duruzsol a motor, ugyanazok a lámpák, zászlók, radarok odafönt, hátul a víz ugyanúgy nyílik szét V alakban, és elől a hegy a parton ugyanúgy hajol a mélység fölé.

KILÉNYI IRMA LEVELESLÁDÁJÁBÓL (III)

Közreadja és a jegyzeteket írta Valachi Anna

Terescsényi Györgyné – Kilényi Irmának

Budapest, 1939. január 4.

Kedves Kilényi Irma

Én, a Terescsényi Gyurka felesége jöttem el Magához. Választ hozok a levélre.

Ne haragudjék rám ezért a látogatásért, és Gyurkáról se gondoljon semmi rosszat, hogy ezt a látogatást megengedte nekem.

Mint kedves, régi ismerőst köszöntöm. Olyan sokat, olyan gyakran beszélgettünk a Kárász utcai vásárnapokról, szinte úgy érzem, akkor ismertem meg mindnyájukat.

Sajnos, egy sor írást, levéltöredéket, semmi emléket nem tud küldeni a Juhász-múzeumhoz.

Én azonban elhoztam magammal a vásárnap esti séták alatt elhangzott vallomásokat. Ezért kértem engedélyt Gyurkától a levélíráásra, hogy elmondjam én, amit Juhász Gyula vallott az esti séták alatt Gyurkának.

Ez a vallomás a legértékesebb emlék, amit csak kaphat Juhász Gyuláról.

Maga jelentette Juhász Gyulának a legtisztább, a legszebb, a legőszintébb szerelmet. Annyira szerette Magát, hogy nem volt bátorsága az életét odaláncolni az Ő életéhez.

Maga, kedves Irma, nem is sejthette, hogy még a legszebb Anna-dalok is valami különös menekülést jelentettek; a Maga iránt érzett tiszta, nagy szerelmének az érthetetlen leplezését, elleplezését szolgálták.